

MUINAIS- TUTKIJA

4.1992

SISÄLLYS

Metallinpaljastimista, Tapani Tuovinen.....	1
Saksittua.....	5
Saksittua.....	6
Yritys hyvä mutta eväät heikot, Matti Huurre.....	7
Kutsu Savonlinnaan.....	12
Helsingin yliopistosta lukuvuonna 1991-1992 valmistuneet opinnäytteet.....	17
- Tuija Lehtonen.....	17
- Pirjo Jussila.....	18
- Päivi Pykälä-aho.....	19
- Oili Räihälä.....	20
- Paula Purhonen.....	21
Kirjallisuutta.....	22
Saksittua.....	23

Tapani Tuovinen

Metallinpaljastimista

Anna-Liisa Hirviluodon aloite metallinpaljastimia koskevan keskustelun aloittamiseksi on varmasti vähintäänkin ajankohtainen. Metallinpaljastimen avulla tapahtuvat laittomat kajoamiset tunnettuihin kiinteisiin muinaisjäännöksiin ovat varmaankin lisääntymässä. Muinaisjäännöksiä koskevien uhkien lisääntyessä lisääntyy myös periaatteellisia kannanottoja kaipaavien, arkeologiselle työtiede/ammattiyhteisölle yhteisten antikvaaristen kysymysten ajankohtaisuus, erityisesti kenttärkeologiassa ja eettisissä kysymyksissä. Metallinpaljastimet ovat yksi sellainen.

Rakentamisessa, metsäaurauksessa, maa-aineksen käytössä jne. menetetään periaatteessa kaikentyyppisiä arkeologisia kohteita. Vauriot eivät kuitenkaan jakaannu satunnaisesti, vaan ne valikoituvat kohteen sijainnin, maaperän, asutuksen, liikenneyhteyksien yms. tekijöiden suhteen. Kun arkeologisten kohteiden alueellisella jakaumalla on yhteyksiä samoihin tekijöihin, menetykset koskevat joitakin arkeologisia tai antikvaarisia kategorioita enemmän kuin toisia. Metallinpaljastimien yleistyessä syntyvät tuhot taas kohdistuvat todennäköisesti osittain eri tavoin. Jos metalliartefakteja kaivetaan maasta todella laajamittaisesti, ne aliedustuvat samoista paikoista kaivauksin hankituissa aineistoissa ja vastaavasti yliedustuvat metallinpaljastimella talteen otetuissa kokoelmissa, mikäli kokoelmat jossakin vaiheessa päätyvät museoihin. Metallinpaljastimen käyttäjät peittävät usein jälkensä, ja vuoden parin kuluttua voi olla vaikeaa enää löytää maastosta mitään merkkejä kuutamoonä kaivetuista kuopista. Vinoutuneiden aineistojen tulkitsemisessa on tietysti vaikeuksia, koska niitä ei voi verrata oikeastaan mihinkään muuhun kuin muihin metallinpaljastimen avulla hankittuihin sinänsä epätoivottuihin aineistoihin.

Tilanteen saamiseksi hallintaan ajatellaan tietysti ensimmäiseksi kieltoja, rajoituksia ja sanktioita. Kieltoihin ja rajoituksiin pätee kaiketi sama kuin kieltoihin ja rajoituksiin yleensä: kyllä varkauksiakin tehdään, jos houkutus on suuri, jos tilanne on otollinen, jos lojaalisuudella omaisuusvahingoista kärsiviä kohtaan ei ole merkitystä rikosta tehtäessä jne. Esineiden myyntiarvoa koskevien huhujen levitessä houkutus voi olla suuri.

Kuva: Skalk n:o 1/1983

Artefaktit kuuluvat laissa jollekin etäiselle "museolle", "valtiolle", "museoihmisille" tai muulle viranomaiseksi mielletylle taholle, jonka edustama kulttuuriomaisuuden säilyttämistavoite voi olla liian etäinen tai abstrakti, jotta se painaisi tarpeeksi vaakakupissa. Kieltojen lisäksi tarvitaan ilmeisesti muita hillitseviä ja ohjaavia toimia – ellei kategorinen kielto tee niitä mahdottomiksi. Eihän voida ajatella, että metallinpaljastimien käyttöä jotenkin ohjattaisiin ja kanavoitaisiin, jos se olisi kokonaan kielletty. Pikemminkin tällöin syntyisi täydellinen välirikko antikvaaristen viranomaisten ja tietynsортtisten

vapaa-ajan/harrastaja-arkeologien välillä.

Tässä yhteydessä ei pitäisi unohtaa käydä periaatteellisesti tärkeää keskustelua siitä, onko metallinpaljastimien myynnin ja hallussapidon kertakaikkinen kieltäminen välttämätöntä. Ehdoton kieltäminen lailla sisältäisi ajatuksen, että metallinpaljastimen myynti ja hallussapito on aina muinaismuistorikoksen valmistelua. Tämä edellyttäisi ymmärtääkseni sen osoittamista, ettei metallinpaljastimilla voi olla sellaista laillista käyttötarkoitusta, jonka rajoittaminen on katsottava liian pitkälle meneväksi yksilönvapauden rajoittamiseksi (vrt. huumeen tai katkaistun haulikon hallussapito) taikka että metallinpaljastimien käytöllä on aiheutettu niin laajoja ja vakavia arkeologisen kulttuuripääoman tuhoja, että yhteiskunnan on rajoitettava niiden käyttöä kulttuuriympäristön suojelemiseksi ja että näitä tuhoja ei voida riittävästi hallita valvonnan avulla. Muussa tapauksessa metallinpaljastimien käytön on kaikeksi oltava sallittua, kenties luvanvaraisena; jolloin on luotava lupa- ja kontrollijärjestelmä tarvittavine valtionrahoituksineen. Tämä ei ole kannanotto kiellon puolesta tai sitä vastaan, vaan mielestäni on hyvä muistaa, mitkä asiat asetetaan vastakkain. (Voipa muuten olla, että ehdoton kieltö tulisi valtiolle halvemmaksi).

Arkeologit ovat koulutetun ammattiyhteisön pienuuteen ja käytävissä oleviin resursseihin nähden suhteellisen hyvin edustettuina julkisuudessa. Joka ei usko, katsokoon paljonko museoissa, näyttelyissä, tiedotusvälineissä ja kirjallisuudessa popularisoidaan esimerkiksi materiaalfysiikkaa tai kliinistä neurofysiologiaa. On mahdollista, että metallinpaljastimilla aiheutettu tuho on tavallaan osa sitä hintaa, joka populaariarkeologian vilkkaasta kysynnästä ja tarjonnasta joudutaan maksamaan. Jos kielteisiä harrastuksia voidaan kerran edistää, niin todennäköisesti niitä voidaan myös hillitä popularisoinnin avulla. Ilmeisesti yhteistyötä vapaa-ajan arkeologien kanssa olisi lisättävä, jotta menisi paremmin perille, mitä muita perusteita kuin muinaismuistolaki on siihen, ettei kohteisiin saisi kajota, miksi yhdenkin kohteen tuhoutuminen voi olla kohtalokasta, miksi löytösuhteet ovat niin tärkeitä jne. Harrastuksen kanavointi edellyttää toimivia, mieluiten henkilökohtaisia yhteyksiä vapaa-ajan arkeologeihin. Yhteyksien edellytyksiä puolestaan on vaikea luoda ilman alueellista antikvaarista järjestelmää.

Koulutetut ammattiarkeologit voisivat pidättäytyä esim. näyttämstä esimerkiksi televisiossa tai sanomalehtikuivissa ja siten suoranaisesti edistämästä ei-ammattillista metallinpaljastimien käyttöä. Kaikki julkisuus toimii helposti metallinpaljastimien käyttöä inspiroivasti ja rohkaisevasti. Esimerkiksi Tanskassa on lähetetty TV-tietoiskuja, joiden tarkoitus oli levittää informaatiota metallinpaljastimien aiheuttamista vahingoista, mutta tietoiskut saivat samalla myös jotkut aloittamaan uuden harrastuksen, jota he eivät kenties olisi tulleet edes ajatelleeksi ilman TV-puffia.

Jossakin yhteydessä on esitetty, ettei enää annettaisi julkisuu-teen maanalaisten metallikautisten muinaisjäänösten tarkkaa sijaintia. Tämä voisi tietysti koskea ainoastaan uusia arkeologisia maastokohteita, koska aikaisemmin tunnettujen sijaintitietoja on jo laajalti julkaistu mm. vaiheseutukaavoissa, joten suurta merkitystä tietojen salaamisella (sikäli kun niitä nyt voidaan täydellisesti salata) ei kuitenkaan olisi.

Kaikesta huolimatta voi olla, että antikvaariset pääongelmat ovat muualla kuin metallinpaljastimien villissä käytössä. Koko sen rakentamis- ja maankäyttökoneiston takana, joka jyrää ja saastuttaa maaperää ja vesiä joka puolella maata, on mahtavampia ja vaikeammin yksilöitäviä yhteiskunnallisia voimia kuin metallinpaljastinharrastuksen ja -harrastajien. On helpompi rajoittaa ja kanavoida yksityistä harrastustoimintaa kuin pysäyttää suuria, arkeologiselle kulttuuripääomalle kohtalokkaita projekteja, joissa liikkuu iso raha.

Muinaistutkija kyseli kannanottoja metallinpaljastimia koskevaan ohjeistoon. Kantani on: kyllä. Ohjeiston luonnollisin laatija olisi Suomen Arkeologinen Seura. Luonnollista olisi myös, että samalla mentäisiin askeleen verran pitemmälle ja laadittaisiin samantyyppiset ammattieettiset suositukset tai säännöt kuin monilla muilla aloilla. Säännöt voisivat ottaa yleisellä tasolla kantaa mm. sellaisiin peruskysymyksiin kuin arkeologin määritelmään, vaadittaviin kvalifikaatioihin ja ammatilliseen vastuuseen sekä kenttärkeologisien menetelmin hankittuihin havaintoaineistoihin liittyviin oikeuksiin ja velvollisuuksiin.

Metallinilmaisimen käytöstä: J.-P. Taavitsainen:

Ancient hillforts of Finland, ss. 171-174.

SMYA 94, Helsinki 190.

Saksittua

Metalldetektorer och fornminneslagen

Aterigen har jag fått på mitt arbetsbord ett tidningsurklipp med en insändare av den landskapskända amatörarkeologen Uno Forss (Vasabladet 27.8.1992). Bidraget utgår ifrån ett medeltida mynt, som herr Forss pastår ha blivit upphittat på Pörnullbacken i Vörrå. Enligt honom skulle detta mynt (om det gäller ett primärt fynd, det vill säga ett föremål, som allt sedan sin användningstid har legat på sin fyndplats) bidra till att rasera den allmänna bilden av Österbottens (läs: svenska Österbottens) forntid och tidiga historia. Herr Forss' uppfattning om denna bild som Helsingforsherrnans fantasi kan man lämna åt sitt eget värde.

Myntet är verkligen en svensk brakteat, som i dagens forskningsläge attribueras till kung Valdemar och anses ha blivit präglad i Lödöse cirka 1250-1265. Med en brakteat förstår man ett tunt silvermynt med ensidig prägning, så att åtsidans bilder blir negativa (dock icke så skarpa) fördjupningar på fränsidan. Denna Valdemars brakteat är en götäländsk penning med krönt lejonhuvud inom slät ring. Tyvärr har bilden i tidningen blivit vänd 90° åt höger så att lejonets tunga pekar rakt uppåt. Tidigare har man i Finland hittat bara ett enda mynt av denna typ: det äldsta myntet från undersökningarna i Karkku (Sastamala) gamla kyrka i Satakunda. Märkligt är att myntet inte förekommer i de åländska kyrkorna eller i materialet från den medeltida biskopsgården i Koroois, vilka annars nog omfattar mynt också från 1200-talet.

Bevisvärdet

Vad är då Vörrå brakteatens bevisvärde? Tyvärr är värdet myntfynd från 1200-talet, förutom Koroois och Åland, för knappa för att man med dem som bakgrund

skulle våga draga några längre gående historiska eller penninghistoriska slutsatser av detta Valdemarsmynt. Myntet (om det gäller ett bevisbart primärt fynd) ger oss dock en (mynt)datering av fyndplatsen till 1200-talets mitt. De andra fynden från platsen pekar mot en medeltida boplatz (gård, by?). Så vida jag förstår, så har ingen förnekat en bondebosättning i det svenska Syd-Österbotten vid 1200-talets mitt. Till denna del inför myntet inte något nytt. Men myntet är dock ett daterbart konkret minne från denna bosättning och som sådant värdefullt. Dess plats är således på ett museum.

Anmälningssplikt

Enligt fornminneslagen bör var och en som hittar ett fornlämningsföremål ofördröjligen anmäla därom till museiverket, vilket i praktiken enklast kan ske genom närmaste museum med fastanställd personal eller via ortens polismyndigheter. Om det på fyndplatsen finns tecken på en fast fornlämnning, får platsen inte bearbetas innan museiverket har lämnat föreskrifter om saken.

Museiverket äger också rätt att inlösa fyndet till Finlands nationalmuseums samlingar eller överföra rätten till något annat museum. Så har till exempel inlösningensrätten till ett av herr Forss tidigare upphittat mynt överfört till Österbottens museum.

Lagen fredar också alla fornminnen för att bevara dem för forskning (nu eller kanske långt i framtiden) och som monument över våra förfäders gärningar. Därtill ställer lagen alla arkeologiska utgrävningar i landet under museiverkets kontroll, så att de utförs av verket själv eller under ledningen av verket godkända yrkesarkeologer. I själva verket är dessa bestämmelser praktiskt taget lika gamla som den arkeolo-

giska forskningen i vårt land och upphovsmannen till dem är den finska arkeologins fader J.R. Aspelin (1842-1915), en man med stark anknytning till Österbotten.

Fornminneslagens bestämmelser är inte stiftade för att åsamka jordägarna eller amatörarkeologerna förtret, utan för att garantera fornlämnningarnas bevarande också för våra efterkommande samt i fall de grävs ut, för att garantera en så metodiskt noggrann utgrävning som möjligt.

Man bör ju hålla i minnet att varje arkeologisk undersökning förstör själva fornlämnningen, som sedan blir bevarad endast i en utgrävningsberättelse i museiverkets arkiv. En arkeologisk utgrävning gäller inte enbart att leta efter och samla intressanta föremål, utan också att göra både väsentliga och noggranna iakttagelser om fyndens interna förhållanden, fornlämnningens beskaffenhet, dess förhållande till sin omgivning etcetera.

Också de nya naturvetenskapliga metoderna som har kommit till arkeologens hjälp förutsätter en vetenskaplig ledning av fältundersökningarna. Lagens bestämmelser om anmälningssplikten av fornlämnare har en allmännyttig bakgrund: med hjälp av dem kommer nya fornlämnningar till kännedom och å andra sidan samlas föremålen på detta sätt till museerna, där de med sin kunskap om det förlutna blir bevarade också för våra barn och barnbarn. I enskildas ägo, skulle föremålen oftast efter några år eller decennier bli borttappade och deras information skulle således gå förlorad. — Att låta fotografera och identifiera ett upphittat mynt och sedan gräva det ned i jorden igen, vill jag inte kommentera på tidningsspalten mera än, att ett sådant förfarande ingenting har med historietorik eller hembygdsforskningen att göra.

Av det ovanstående torde redan framgå att ett ivrigt samlande av fornminnen med hjälp av metalldetektorer inte enbart främjar den arkeologiska forskningen. Med hjälp av detektorn kan man ju fastställa en förut okänd fornlämnning. Med hjälp av detektorn kan man också samla föremål som i åkerarbetet har kommit upp på markytan. Men börjar man leta efter föremål som ännu ligger på sin ursprungliga plats under jordytan och gräva fram dem, förstör man möjligheterna till sådana ofta mycket viktiga iakttagelser som kan göras enbart vid en professionell utgrävning.

Man bör hålla i minnet att arkeologin inte är bara skattletande utan en seriös vetenskap, vars uppgift är att så exakt och nyanterat som möjligt beskriva förhållanden i fäderneslandet och hembygden före och vid sidan av de skriftliga källorna. Att löpa runt med detektorn efter nya och återigen nya föremål på en redan känd (och i lagen fredad) fornlämnning påminner om de adliga godsägarna i Ukraina på 1700-talet, vilka med krut sprängde skytiska gravhögar i luften för att sedan på åkerytan kunna samla så många guldföremål som möjligt.

Pecka Sarvas

intendent vid Nationalmuseets myntkabinett och väl en av "herrarna i Helsingfors"

P.S. Som en laglydig och ärlig hembygdsforskare kommer herr Forss säkert att följa lagens bestämmelser och anmäla sitt fynd på ett lagenligt sätt till museiverket. En katt och rätta-lek med myndigheterna kan vara spännande, men för själva saken, hembygdens historia, helt onödig. Eller hur? D.S.

Saksittua

Neljä uutta kalliomaalausta löytyi Etelä-Savosta

Kolmen miehen uurastus toi esiin yhden suurimmista tähänastisista maalauksista

Sulkava—Puumala
Helsingin Sanomat
Jussi Ojalahti

Kolme mikkeliäistä muinaistutkijaa päätti kevättalvella, että esiisen kalliomaalauksia löytyy varmasti lisää, jos niitä etsiti tosisaan. He merkitsivät kartalle paikat, joissa maalauksia voisi olla kokemusten mukaan. Seitsemän tuhannen ajokilometrin ja yli kuudenkymmenen miestyöpäivän tuloksena dokumentoitiin neljä uutta kohdetta, joista yksi on suurimpia tähänastisia löytöjä.

Tähän mennessä Suomesta on löydetty vajaat 60 kalliomaalausta, suuri osa sattumalta. Tutkijapiireissä on kuitenkin arveltu jo vuosia, että maalauksia voisi olla parisataa.

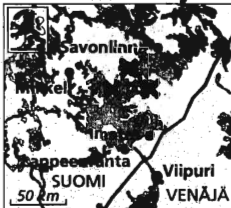
Tutkijat korostavat, että maalausten systemaattinen etsiminen vaatii totista työtä. "Samalla työmäärällä olisi kivikautisia asuinpaikkoja jäänyt haaviin kymmenkertainen määrä", he naureskelevat.

Tutkijat **Hannu Poutiainen** muoseovirastosta ja **Martti Koponen** Mikkelin lääninliitosta sekä harastaja-arkeologi **Risto Kupiainen** päättivät alkuvuodesta aloittaa systemaattisen maalausten etsinnän vapaa-aikanaan. Aiemmin tunnetut kohteet pantiin kartta-analyyysiin, ja laadittiin hypoteesit maalausten mahdollisista sijaintipaikoista. Sitten vain kevätille hiitelemään.

Ryhmä katsookin, että kalliomaalausten etsiminen kesällä on melkein päin ajassa. Kevätalvi on parasta inventointiaikaa.

Martti Koponen hiitelti muissa asioissa Sulkavan Partalansaarensa kun hän törmäsi kallioma-

Uudet kalliomaalauslöydöt

laukseen, jossa on tunnistettavissa neljä eläin- ja kaksi ihmishahmoa lähes viiden neliometrin alueella. Paikka oli jo ryhmän karttapohdinnoissa merkitty mahdolliseksi löytöpaikaksi. Maalauksista ylimmät, noin 11 metrin korkeudella Saimaan nykyisestä pinnasta olevat, arvioitiin syksyn dokumentoinnissa ajalle noin 3200 eKr. Alimmat ovat kampakeraamisen kulttuurin tyyppillisen vaiheen nuoremmalta jaksolta.

Pällekkäisiä maalauksia

Loput nyt dokumentoidut maalaukset hiitelti esiin valtaosan maastoinventoinnista tehnyt Risto Kupiainen. Laajin, parikymmentä kuviota käsittävä maalaus, on runsaimpia tähän mennessä löydettyistä. Puumalan Lieviskän lähistöllä sijaitsevaan kallioseinämään on tehty punamultamaalauksia kaikkina esihistorian pääjaksoina jopa päällekkäin, kaikkiaan monen vuosituhannen aikana. Vanhin verkkokuvio ajoitetaan viiden vuosituhannen taakse.

Muut nyt historiaan kirjatut maalaukset löytyivät Puumalan Kaidansalosta ja Savonlinnan

Ikkoinniemestä. Lisäksi yksi mahdollinen kalliomaalaus on vielä tarkemmin tutkittavana.

Maalauksia suojaava pikalvo murenemassa

Nyt löydetty maalaukset sijaitsevat jyrkissä, sisänpäin kallistuneissa kallioseinämissä kuten suurin osa aiemminkin löydettyistä. Tällaisissa paikoissa maalaukset ovat Hannu Poutiaisen mukaan säilyneet riittävästi pitkään, jotta niiden pintaa suojaamaan on ehtinyt muodostua piislikaattikalvo.

Nyt suojaikalvot ovat murenemassa. Löydöksistä laajin ja lähimpänä teollisuusalueita sijaitseva on jo rapautunut pahoin. Sen kuvioiden tulkinta on osin vaikeaa suurten pintalohkeamien vuoksi, eikä kallioipinta paikoin kestä edes totuttuja puhdistuskeinoja.

Poutiainen heittäkkin mietittäväksi, pitäisikö kalliomaalausten etsimiseen ja inventointiin satsata ennen kuin maalaukset murenevät. "Ettei vain tarvitsisi ryhtyä peittelemään näitä hiekkalla tulevia tutkijoita odottelemaan niin kuin Egyptissä."

Hänen mielestään pitäisi päästä yksittäisten maalausten aiheiden ja motiivien tutkimisesta selvittelemään niiden yhteyksiä esi-isien tapoihin ja liikkumisiin.

Päätös tättä ennen löydettyistä 53 kalliomaalauksesta sijaitsee Saimaan vesistöalueen vanhoissa rantakallioissa. Suurimmassa osassa kalliomaalauksia on vain jokunen kuvio. Yli kymmenen kuviota käsittäviä on tunnettu vain kahdeksan. "Laajin nyt löydettyistä meneekin kuvioiden määrän perusteella suoraan jaettulle neljännelle sijalle", tutkijat myhäilevät.

Matti Huurre

YRITYS HYVÄ MUTTA EVÄÄT HEIKOT

Takala Hannu, Arkeologian harrastajan opas. - Kirjayhtymä, Kätevät & Pätevät. Rauma 1992. 96 sivua, 33 kuvaa.

Arkeologian harratuksen lisääntyminen on herättänyt yhä enemmän myös sopivasti kansantajuisen kirjallisuuden tarvetta. Tietoa maamme esihistoriasta on kyllä tarjolla sekä yleisteoksissa että maakunta- ja paikallishistorioissa, mutta arkeologisia kenttätöitä ja muinaisjäännösten tunnistamista käsitteleviä kirjoja ei ole monta. Ensimmäinen nimenomaan harrastajille tarkoitettu opas oli Savonlinnan maakuntamuseon 1989 julkaisema Leena Lehtisen tekemä Opas Etelä-Savon esihistoriaan, jonka ovat Muinaistutkijassa 2/1990 arvostelleet Pekka Tarkiainen amatöörin ja Lauri Pohjakallio ammattiarkeologin näkökulmasta.

Nyt on Hannu Takala kantanut kortensa kekoon. Takakannen mukaan hänen kirjansa on perusteellinen ja monipuolinen opaskirja sille, joka haluaisi vapaa-aikoinaan löytää, tunnistaa ja tutkia maamme muinaisjäännöksiä. Johdannossa tekijä on sitä mieltä, että kuka hyvänsä tähän kirjaan tutustunut luonnossa liikkuja pystyy tunnistamaan muinaisjäännöksiä sellaisiin törmätessään. Tämä on varmasti liian paljon luvattu; kuka tahansa kokenutkin ammattiarkeologi tietää, ettei se niin helppoa ole. Yhden tai useamman kirjan lukeminen ei siihen riitä vaan muinaisjäännösten tunnistamisen oppii parhaiten liikkumalla maastossa arkeologin tai asioihin jo perehtyneen amatöörin seurassa.

Silti opaskirjoistakin on hyötyä, edellyttäen että niissä olevat tiedot ja ohjeet ovat päteviä. Valitettavasti Takalan kirja ei

täytä tällaiselle oppaalle asetettavia vaatimuksia. Lähes jokaiselta sen sivulta löytyy huomautettavaa ja oikaistavaa.

Kaikkiin yksityiskohtiin ei tässä voi puuttua. Seuraavassa käsitellään muutamia harrastaja-arkeologin kannalta keskeisiä kysymyksiä ja muusta tekstistä esitetään poimintoja.

Jokaisen harrastajan on ehdottomasti tunnettava muinaismuistola-ki. Se on kyllä liitetty kirjan loppuun, mutta lakiteksti ei ehkä kaikille avaudu. Siksi sitä olisi ollut syytä alussa kommentoida tai ainakin todeta sen harrastajalle asettamat tärkeimmät rajoitukset:

- 1) Ennestään tunnettujen muinaisjäännösten kaiveleminen on ehdottomasti kiellettyä.
- 2) Uusiakaan löytöpaikkoja ei saa penkoa enempää, jos esille tulee kiinteään muinaisjäännökseen viittaavia merkkejä.
- 3) Löytöpaikkoja koskevat tiedot kuten myös esinelöydöt ja niiden sirpaleetkin on mahdollisimman pian toimitettava museovirastoon joko suoraan tai lähimmän museon kautta.

Omin päin tehtäviin muinaisjäännösten kaivauksiin ei amatööreillä siis ole lakia rikkomatta mahdollisuuksia. Muinaismuistolain ulkopuolelta taas on muistettava, että esim. vieraalla pellolla käveleminen tai kuoppien kaivelu toisen maalle eivät kuulu jokamiehen oikeuksiin vaan niihin tarvitaan maanomistajan lupa.

Harrastajan mahdollisuuksista päästä mukaan arkeologisille kaivauksille on tekijällä varsin optimistinen käsitys. Useimmat kaivaukset rahoitetaan nykyisin työllisyysvaroin ja työvoima niille saadaan kortistosta. Yliopistojen kenttätyöt taas on tarkoitettu nimenomaan varsinaisten arkeologian opiskelijain koulutukseen.

Valitettavasti, päin vastoin kuin tekijä antaa ymmärtää, ei edes kaikissa maakuntamuseoissakaan - pienemmistä puhumattakaan - ole minkäänlaista arkeologista toimintaa. Luettelo niistä museoista, joiden ohjelmaan arkeologinen tutkimus todella kuuluu, olisi ollut helppo laatia ja se olisi voinut vähentää turhia tiedusteluja.

Palkattomille talkookaivauksille pääsy on epäilemättä helpompaa. Sellaisia järjestävät monet kotiseutuyhdistykset ja harrastajarkeologioiden enemmän tai vähemmän viralliset yhdistykset melko säännöllisesti eri puolilla maata ammattiarkeologioiden johdolla. Näitä yhdistyksiä koskevat tiedot olisivat olleet paikallaan. Ne, jotka ovat valmiita maksamaan harrastuksestaan, voivat osallistua myös kesäyliopistojen arkeologian kursseille, joihin liittyy kaivauksia. Heureka-kaivaukset Vantaalla alkavat olla jo varsin hyvin tiedossa.

Tekijä sanoo, ettei Suomessa ole tapana julkaista kaivausten tuloksia oikeastaan missään, joten tieto kaivauksista ja niiden tuloksista ei saavuta riittävän hyvin tavallista yleisöä. Tässä hänellä olisi ollut mahdollisuus tehdä tunnetuksi sitä, mitä sentään on olemassa; luettelo harrastajillekin sopivasta kirjallisuudesta ja artikkeleista olisi ollut tällaisessa teoksessa tarpeen.

Ajoitusmenetelmiä esitellessään tekijä puhuu kyllä maannousun vaikutuksesta meren rannikolla, mutta unohtaa sen merkityksen sisävesistöjen kehittymiselle. Radiohiiliajoitus on hänen mielestään kemiallinen menetelmä ja dendrokronologian yhteydessä hän toteaa, että "Samana vuonna vuosirenkaat ovat saman lajin puissa täsmälleen yhtä leveitä".

Kirjaan sisältyvä Lyhyt Suomen esihistoria on kuvieen 9 sivua, mutta siihenkin mahtuu runsaasti harhatietoa. Poimintoja:

"... pallonuijat ... sekä karkeatekoiset kiviesineet kuuluvat tälle ajalle." - Ovatko esim. liuskekärjet ja käyräselkäiset kourutaltat mitenkään karkeatekoisia ?

" Askolan kulttuurin ja samalla koko Suomen vanhin asuinpaikka tunnetaan Lahden Renkomäestä." - Renkomäkeä ei kai tietääkseni ole koskaan liitetty Askolan kulttuuriin, josta ei nykyisin enää puhuta. Maamme vanhin radiohiiliajoitettu asuinpaikka on Suomensalmelta. "(Kampakeramiikan) keskusalueina olivat kuitenkin Etelä-Suomen merenrannikot." - Entä tyyppillisen kampakeramiikan aika ?

" Astioissa on saven lisäksi käytetty aina sekoitainetta kuten soraa..." - !!!.

" Tähän käsitykseen (nim. rautakauden alun autioitumisesta) on tultu, koska asutuksen levinneisyyttä tutkitaan hautausten perusteella..." - Esiroomalaista rautakautta koskeva pohdiskelu tuo mieleen ajat 10-20 vuotta sitten.

"... Ainakin rautakauden alkuvaiheessa käytettiin keramiikka-astioita, joskin niiden laatu oli heikko verrattuna kivikautisiin." - Tästä saa käsityksen, että keramiikkaa ei olisi käytetty enää myöhemmin rautakaudella. Astioiden laadusta voidaan olla eri mieltä.

Laajimman osan kirjasta, kuten oppaan luonteeseen kuuluukin, vie muinaisjäännösten paikantaminen ja tunnistaminen.

Paikannimistöistä puhutaan suhteellisen paljon, mutta esimerkkejä olisi voitu esittää enemmän ja eri aloilta. Nyt tyydytään muutama tavalliseen ("Ristimäki on yksi tyypillisimmistä nimistä maaseudulla."). Tekijän mielestä "lehto-alkuiset nimet viittaavat uhrilehtoihin". Sen perusteella uhrilehtojen etsiminen on kyllä toivotonta puuhaa, sillä lehto- nimet ovat varmasti nimenomaan luontonimiä.

Muinaisjäännösten etsiminen topografisin perustein on monille amatööreillekin mieluisaa salapoliisihommaa, jossa tarvitaan maastosilmää ja kykyä yhdistellä monia asioita. Jälleen tekijä unohtaa maankohoamisen vaikutuksen järviältäisiin ja sanoo: "... myös sisävesien ääreltä tunnetaan monia (kivikautisia asuin)-paikkoja. Mikäli vesistöissä ei ole tapahtunut juoksutuksia tai laskemisia, asuinpaikkojen pitäisi olla edelleenkin suhteellisen lähellä vesirajaa."

"Kivikautisten asuinpaikkojen lisäksi ainoastaan rautakauden muinaislinnoja voi suoraan etsiä topografian perusteella." - Ainakin tottunut pystyy jo kartaltakin näkemään mahdollisia kalliomäkiä, hiidenkiuaskallioita jne. puhumattakaan kalliomaalauksille sopivista seinämistä.

Kasveista kiinnostuneille arkeologian harrastajille on paikallaan luku arkeofyyteistä. Ilmakuvaukseen sen sijaan ei monilla liene mahdollisuuksia.

"Irtolöydöt antavat luotettavimman tiedon muinaisesta toiminnas-

ta." - Yleensä kiinteitä muinaisjäännöksiä pidetään kuitenkin luotettavimpina. Se, että "tiedetään tapauksia, joissa umpimet-
sästä on löytynyt esineitä", tuskin hyödyttää ketään.

"(Kivikautiset) asuinpaikat eivät ole kovin laajoja, vain muuta-
man kymmenen neliömetrin alueita." - Tästä asuinpaikkojen kaiva-
jat ovat varmasti toista mieltä.

"Kaikki Suomen kalliomaalaukset ajoitetaan kivikautisiksi ulko-
maisten esikuvien mukaan." Maalauksia on kyllä ajoitettu mm.
juurelta tulleiden löytöjen ja vesistöjen muutosten perusteella
kivikaudelta rautakauden alkupuolelle; Taipalsaaren Valkeasaaren
keramiikka on varhaisrautakautista eikä varhaiskivikautista.

"Eniten kalliomaalauksia tunnetaan Etelä-Suomesta ja Kainuusta."
- Kainuusta tunnetaan vain yksi, joskin sen lähellä on maalaus
myös Kuusamon puolella. Enemmistö on Vuoksen ja Kymijoen vesis-
töjen alueelta.

"Ahvenanmaalta ei tunneta pyöreitä hautakumpuja." - ???.

"Sisämaasta tunnetaan muutama pronssikaudelle ajoittuva lyhytai-
kainen leiripaikka." - Sieltä tunnetaan myös paljon laajojakin
pronssikauden keramiikkaa sisältäviä asuinpaikkoja, joista moni
on ollut käytössä lähes koko esihistorian ajan.

"Kaikkiaan pronssikausi painottui selvästi rannikolle, josta on
parhaimmat mahdollisuuden jatkossa löytää lisää muinaisjäännök-
siä." - Vrt. edellä. Nimenomaan asuinpaikkoja löytyy sisämaasta
vuosittain ja käsitykset maamme pronssikauden asutuksesta ovat
viime vuosina suuresti muuttuneet.

"Rautakaudellakin on maassa siis asuttu." - !!!.

"Rikkoutuneita rautaesineitä ei hukattu ... vaan ne pyrittiin aina
löytämään ja valamaan uudestaan." - Rautaa ei esihistoriallisella
ajalla eikä paljon myöhemminkään valettu.

"(Rautakauden) hautoja tunnetaan useita." - !!!.

"Rautakauden kiviröykkiöt eroavat selvästi pronssikauden vastaa-
vista." - Päältä päin ei eroa aina ole; sijainti voi antaa vih-
jeen.

"(Uhrivien kupit) erottuvat selvästi luonnon tekemistä syven-
nyksistä. ... Syvissäkin kupeissa on pystysuorat reunat." - Kup-
pienkaan tunnistaminen ei aina ole yksinkertaista etenkin, kos-
kä niiden reunat eivät ole pystysuorat.

"Monet uhrikivet ovat vesistöjen lähetyvillä" - Enemmistö taitaa

ANNOUNCEMENT

ARCHAEOLOGY IN EASTERN FINLAND

HUMAN OCCUPATION IN BOREAL FORESTS

First Circular, July 1992

Date: April 23-25, 1993

Place: Savonlinna, Finland

Background:

Archaeological research of Eastern Finland and adjacent areas has greatly increased recently. Research projects are under way in the Savonlinna Provincial Museum, the National Board of Antiquities, Academy of Finland and University of Helsinki. Research on natural history touching on archaeology has been carried out at the University of Joensuu. The current research needs on human occupation of boreal forests of Eastern Finland are to compile and analyze collected data and to formulate new research strategies.

Aims of the symposium are to develop interdisciplinary cooperation, to identify common research interests, and to add to our understanding of man's adaptation to nature in Eastern Finland and Eastern Karelia. The main focus of the symposium is therefore devoted to an interdisciplinary study of the interaction of man and nature.

Program:

The program consists of presentations on archaeological research as well as palaeoecological studies pertinent to archaeology. The two-day symposium will feature lectures and posters. An excursion to archaeological sites will be made on the third day of the symposium.

Organization:

English is the official language of the symposium although lectures can also be given in Russian and Finnish. Lectures and discussions will be translated into the three languages mentioned above. All submitted abstracts will be translated into the three languages. The symposium publication will be in English, and will be included in the Fennoscandia Archaeologica series, published by the Archaeological Society of Finland. Geographically the symposium primarily deals with Eastern Finland and Karelia. However, presentations about corresponding areas elsewhere are welcome as the intention is to compare histories of human occupation in biologically similar areas. In addition to archaeologists, natural scientists with varied backgrounds are invited to participate.

Preliminary registration :

The Organizing Committee wishes to announce the preliminary program by the beginning of 1993. In order to determine interest in the symposium, we would ask potential lecturers, displays of posters, and participants to return the accompanying form by October 31, 1992. The registration is not binding, but the preliminary program and final registration forms will be sent only to those who have registered in advance.

Symposium fee:

The fee will be 400 FIM, and will cover symposium materials, lunches, and coffee during the symposium.

Accommodation:

Symposium organizers will help participants in arranging accommodation at local hotels (prize from FIM 130/day, breakfast included).

Please distribute copies of this announcement to colleagues interested in attending the symposium.

Contact any of the members of the Organizing Committee for further information. Members' names and addresses are listed below.

Hilkka Aalto
Savonlinna Summer University
Tel. int + 358-57-572 547
Fax int + 358-57-572 546

Leena Lehtinen
Savonlinna Provincial Museum
Tel. int + 358-57-571 725
Fax int + 358-57-571 717

Heikki Simola
Karelia Institute
University of Joensuu

Tel. int + 358-73-151 3562
Fax. int + 358-73-151 3590

Anne Vikkula
Department of Archaeology
University of Helsinki

Tel. int + 358-0-191 3577
Fax. int + 358-0-191 3520

Symposium organizers:

The Archaeological Society of Finland
Savonlinna Provincial Museum
University Project, Government of the province of Mikkeli,
Department of Archaeology, The National Board of Antiquities
Savonlinna Summer University
Department of Archaeology, University of Helsinki
The Karelian Institute, University of Joensuu

kuitenkin olla suhteellisen kaukana rannasta.

"(Muinaislinnoja) tunnetaan koko Suomen alueelta." - !!!.

"... kaikilla (muinaislinnoilla) on jo nimenä kartoissakin Linnamäki tai -vuori." - Entä Kapatuusia tai muut sellaiset ?

"Muinaislinnan tunnistaminen on koko lailla helppoa. ... Mäen todellisen luonteen varmistamiseksi riittää käynti mäen päällä."

- Niin yksinkertaista ei se kylläkään ole ja monista linnavuorista on tutkijoidenkin kesken erimielisyyksiä.

"Tärkein kiviraunion tuntomerkki on sen muoto. Kaskirauniot ovat aina muodoltaan epämääräisiä." - Joskus ne saattavat olla kuitenkin huolellisesti kasattuja ja säännöllisiä. Jos raunioryhmässä on joukossa maakivien päälle tai juurelle kasattuja kiviä, on kysymys epäilemättä vanhasta viljelysalueesta.

Jätinkirkkojen sijoittuminen ajaltaan epävarmoiksi muinaisjäänöksiksi ei ole paikallaan, koska monista on nimenomaan kivikautisia löytöjä.

"... ei voida esittää tyypillistä jätinkirkon esiintymispaikkaa."

- Se voidaan kyllä tehdä yhtä hyvin kuin monista muistakin muinaisjäänöksistä: useinniten ne ovat nykyisen suon äärellä tai suosaarekkeilla, varsin pienilläkin.

"Mikä hyvänsä kivivalli voidaan tulkita jätinkirkoksi, jos muuta selitystä muodostelmalle ei voida antaa." - !!!.

"Nimensä perusteella käräjäympyrät tai käräjäkivet liittyvät muinaiseen oikeudenkäyntiin ..." - Nimitys ei meillä näytä olevan kansanomainen vaan lienee viime vuosisadan oppinutta päättelyä. Joka tapauksessa molemmat meiltä tunnetut ovat hautoja ja myös Kokemäen kehä liittyy kalmistoon. Nimen perusteella Käräjämäet epäilemättä ovat olleet käräjäpaikkoja, mutta olisiko oikeus istunut epämukavilla kivillä. Olisi hauska kuulla, missä 1500-luvun lähteissä kuvataan käräjien pitoa erityisillä käräjäkivillä.

Pyyntikuoppien kohdalla tekijä kuvaa vauhdikkaasti saaliin ajamista niihin, mutta sellaista ajopyyntiä varten kuoppia ei kuitenkaan ole tehty. Peuran- ja hirvenpyyntikuopat on kaivettu eläinten luonnollisille kulkureiteille ja niiden välille on tehty aidat estämään "välistävetoja"; tällaisista paikoista voi esim. hangas-nimistö antaa vihjeitä. Kuopat ovat yleensä olleet varsin syviä, eikä tekijän kuvaamalla vallilla ole ollut oleellista merkitystä saaliin niissä pysymiseksi. Kajaanilaisen pyyntikuopan

kuva on tullut kirjaan ylösalaisin.

"Erytisesti vuoden 1918 sodassa ... tehtiin runsaasti puolustusrakennelmia." - Silloin ei juuri käyty asemasotaa eikä suuria varustuksia tehty. Sen sijaan mainitsematta ovat jääneet venäläisten I maailmansodan aikana rakennuttamat varustukset.

Hylkylöydöistä puhuttaessa olisi muinaismuistolain mainitseminen ollut tarpeen. "Toisessa maailmansodassa uponnut panssarilaiva Pohjanmaa" tarkoittaa epäilemättä Ilmarista.

"Hautausten joukossa oman erikoisen ryhmänsä muodostavat ns. lapinhaudat." - Erikoisen etenkin siksi, ettei niillä ole mitään tekemistä hautausten kanssa. Useimmiten ne ovat pyyntikuoppia; hauta on alun perin merkinnyt mitä tahansa kuoppaa (tervahauta, naurishauta, harjuhauta jne.). Hiekkakuopat ovat yleensä niin nuoria, ettei niitä ole nimitetty lapinhaudoiksi.

Tilapäiset hautapaikat ovat olleet useimmiten todella tilapäisiä, ts. vainajat on sijoitettu niihin väliaikaisesti odottelemaan sopivaa keliä siunattuun maahan kuljettamista varten. Toisenluonteisia ovat ne vakiintuneet hautauspaikat, joita on syntynyt kaukana kirkosta oleville seuduille. Ne olivat kyläkalmistoja ja esim. nimi Kirkkosaari viitanee siihen, että paikka on saanut kirkollisen siunauksen.

"Joukkohautoja tunnetaan myös tiettyjen pakkotöiden työmailta." - Helsingin-Pietarin rataa ei kuitenkaan rakennettu pakkotyönä.

"Tapa tehdä karsikkopuita on syntynyt vasta viime vuosisadalla." - Tapa tunnetaan jo 1500-luvun lähteistä. Paitsi vainajien muistoksi karsikoita on tehty mm. morsiamille ja pyyntiin tms. ensi kertaa osallistuneille, jopa hyvälle kalansaaliillekin.

"Rautasulatto" on harhaanjohtava nimitys, koska raudan sulattaminen kuuluu vasta teolliseen tuotantoon. Raudanvalmistuspaikkojen nimiin liittyy usein sana hytti.

"... kallioihin historiallisena aikana tehdyt maalaukset. Erytisesti näitä tunnetaan Hangon edustan luodoista." - Hangon Hauensuolen vaakunat, nimikirjaimet ja vuosiluvut eivät ole maalauksia vaan - kuten yleensä historiallisen ajan "kalliotaide" - nimenomaan hakkauksia.

Maanteistä ja vesiteistä on nimistössä paljon tietoa. Maalla kulkuun liittyvät mm. tie-, porras- ja silta-nimet, vesireitteihin esim. matkus-, valkama- ja taipale- nimistö.

Lopuksi tekijä vielä toistaa usein esiintyvän väitteen, että "tämänhetkinen tutkimus on painottunut enimmäkseen Etelä-Suomeen." Tällä hetkellä arkeologisia kaivauksia kuitenkin tehdään paljon pohjoisessa, Oulun, Lapin ja Pohjois-Karjalan lääneissä, koska näille alueille on mahdollista saada tutkimuksiin rahoitusta työllisyysvaroista.

Yllä olevista poiminnoista selvinnee Hannu Takalan kirjan taso. Tekijällä on epäilemättä ollut hyvä tarkoitus, eivät hänen eväänsä ole valitettavasti riittäneet edes tyydyttävään tulokseen. Tekstiin sisältyy aivan liikaa selviä virheitä, epätarkkuuksia ja puutteita. Hänen olisi ehdottomasti pitänyt antaa käsikirjoitus ennen sen painoon saattamista jonkun kokeneen arkeologin tarkastettavaksi. Tässä yhteydessä on sanottava, että alussa mainittu Leena Lehtisen kirja on tähän verrattuna aivan toista luokkaa. Nimestään huolimatta se kelpaa oppaaksi muillekin kuin savolaisille ja soisi tulevan paremmin tunnetuksi kaikkien arkeologian harrastajien piirissä.

HELSINGIN YLIOPISTOSTA LUKUVUONNA 1991-1992 VALMISTUNEET OPIN- NÄYTTEET

Lehtonen, Tuija, pro gradu: Eränkäynti Tyrvään ja Karkun pitäjissä - tutkimus rautakautisen yhteisön alueenkäytöstä. 61 tekstisivua, liitteet. Lokakuu 1991.

Tässä työssä on tutkittu rautakautisen yhteisön alueenkäyttöä, jonka perusteella on tehty päätelmiä eränkäynnin luonteesta ja merkityksestä rautakaudella. Tutkimusalueeksi on rajattu keskiaikaisen Sastamalan suurpitäjän, myöhempien Tyrvään ja Karkun pitäjien alue.

Rautakautinen asutus on jaoteltu kalmistojen perusteella historiallisen ajan kyllä vastaaviksi kokonaisuuksiksi eli asutusyksiköiksi. Asutusyksikköjen läheisyydessä on arkeologisen materiaalin perusteella ollut myös lyhytaikaisia asumuksia tai muuta tilapäistä toimintaa. Yhdessä nämä rajaavat rautakautisen keskusalueen. Rautakautisen keskusalueen ja sen ulkopuolisen käyttöalueen suhdetta on tutkittu tarkastelemalla kalmistojen, kiinteiden muinaisjäännösten ja irtolöytöjen levintää. Tulokset on yhdistetty historiallisen ajan lähteistä saataviin tietoihin erämaiden omistuksista ja asutuksen leviämisestä keskiajan kuluessa.

Tutkimuksen mukaan rautakautisen yhteisön talouteen on kaskiviljelyn ja pyynnin muodossa kuulunut kiinteästi keskusalueen ulkopuolella, n. 20-30 km säteellä sijainnut takamaa-alue. Kauempana asutuksesta sijainneet erämaat eivät olleet kovin vilkkaassa käytössä, joskin löytöjen perusteella sielläkin on liikuttu. Todennäköisesti esiintyi jo eräsijojen yksityisomistusta, mutta resurssien vähäisyyden perusteella on oletettu, että se on ollut jonkinlaista useamman henkilön yhteisomistusta.

Avainsanat: eränkäynti, alueenkäyttö, asutusyksikkö, asutuksen leviäminen.

**Jussila, Pirjo, pro gradu: Kasvijäänetutkimus kahdella kivi-
kautisella asuinpaikalla. 70 tekstisivua. Tammikuu 1992.**

Tutkielmassani selvitän kasvijäänteiden avulla kysymystä asuinpaikkojen kausiluonteisuudesta sekä toimintojen eriytymistä Pieksämäen Naarajärven tyypillisen kampakeramiikan aikaisessa asumuksessa ja Pieksämäen Tahinniemen myöhäisen kampakeramiikan aikaisessa asumuksessa. Molemmat ovat maahan kaivettuja asumuksia, joita on pidetty talviasumuksina.

Johdantona kyseisten paikkojen tarkastelulle käsittelen kasvijäänteiden säilymiseen ja tulkintaan liittyviä kysymyksiä, Suomessa kivikaudella käytettyjä hyötykasveja, näytteenottoa ja erilaisia näyttemaan käsittelytapoja.

Eri kasvilajien ja kasvinosien keräilyajankohdat ovat erilaiset ja rajalliset samoin kuin joidenkin kasvien käyttöajat. Kullakin lajilla on tietynlainen kasvuympäristö. Edellämainitut seikat olen työssäni yhdistänyt asuinpaikkojen hyväksikäyttöalueen topografiaan ja näin selvittänyt asuinpaikan luonnetta ja vuodenaikaa, jolloin sitä on käytetty. Löydetyt kesälajit indikoivat kesäkäyttöä. Naarajärvellä luu- ja fosforianalyysi täydentävät kuvaa. Kasvijäänteet auttoivat kohteiden luonnehdinnassa. Toimintojen selvittämiseen näytteiden koko ja määrä osottautui liian pieneksi.

Muita Pieksämäen seudun kampakeraamisia löytöpaikkoja on luonnehdittu lähinnä topografisia ominaisuuksia tarkastelemalla ja vertaamalla. Alueella kiinteän asuinpaikan paikanvalintaan ei niinkään vaikuta lähitopografia, kun se kausiluonteisella tai pyyntipaikalla on erittäin merkittävä, jolloin luokittelu topografisin perustein voidaan tehdä. Tutkimusalueella toimeentulon edellytykset kiinteillä asuinpaikoilla ovat samanlaiset. Kasvijäänetutkimuksen perusteella asuminen maahankaivetuissa asumuksissa on ollut ympärivuotista.

Lähdekriittisistä syistä ajoitettiin Tahinniemeltä kaksi sianpuolukan siementä 4080+-140 BP. ja 1780+-120 BP.

Avainsanat: kasvijäänteet, vuotuiskierto

Pykälä-aho, Päivi, Helena, pro gradu: Suomen kaarijouselliset keritsimet sekä kaari- ja rengasjousellisten keritsimien välimuoto. 110 tekstisivua, 2 liitesivua. Helmikuu 1992.

Aluksi olen määritellyt, mitä tarkoitan kaari- ja mitä rengasjousellisilla keritsimillä. Olen siis nimennyt ne ominaisuudet, joita olen pitänyt merkityksellisinä etsiessäni typologista samankaltaisuutta. Em. ominaisuudet olen valinnut siten, että ne ovat mitattavissa tai havaittavissa röntgenkuvin (vrt. teritys). Kaari- ja rengasjousellisten keritsimien välimuodolla tarkoitan sellaista ryhmää keritsimiä, joihin kaksi em. määritelmää eivät sellaisenaan sovi.

Seuraavaksi olen luokitellut löytöolosuhteet (suljettu polttohautausryhmä, ruumishauta, polttokalmiston hajalöytö tai irtolöytö) sekä ajoittanut ne. Lisäksi olen tarkastellut erikseen hautaustapaa sekä sitä kumman sukupuolen hautauksissa keritsimet ovat. Olen yrittänyt myös lyhyesti luonnehtia millaisesta ihmisestä hauta-antien valossa kulloinkin on ollut kyse. Jokaisen ajanjakson jälkeen olen tiivistetysti esittänyt maamme tilanteen (=mistäpäin keritsimiä on löytynyt). Tätä olen verrannut Suomea ympäröivien alueiden olosuhteisiin.

Röntgenkuvien perusteella näyttää ilmeiseltä, että roomalaisella rautakaudella (50 - 400 j.Kr.) keritsimiä ei vielä ole teritetty. Em. tekniikka olisi siis po. materiaalin perusteella opittu kansainvaellusajalla (400 - 550 j.Kr.) Lisäksi vaikuttaa siltä, että teritystavat ovat olleet erilaisia maamme eri osissa. Kyse on lähinnä painopiste-eroista - ei jyrkkärajaista levinneisyysalueista.

Suomessa keritsimiä on käytetty hauta-antimena vanhemmalla ja keskisellä rautakaudella länsiosissa. Näin on Skandinaviassa ja osin Itämeren eteläpuoleisilla alueilla. Baltiassa keritsimiä ei ole pantu hautaan. Tätä olen koettanut selittää yhteiskuntien taloudellisten rakenteiden sekä uskonnon (=hautaustapojen) erilaisuudella.

Olen myös pohtinut keritsimien käyttötarkoitusta. Tietyin varauksin olen sitä mieltä, että niitä on käytetty kaikkeen leikkaamiseen eli keritsimiseen. Keskiajan keropäät ovat etymologisesti samaa kantaa kuin tutkielmani kohteena oleva esineryhmä. Näin ollen lammastalous ja sen merkitys rautakauden yhteiskunnassa ei ole tarkastelun kohteena tässä yhteydessä.

Varhaiskristillisyyden vaikutusta Suomen keskisen rautakauden hautaustapoihin en ole voinut sulkea pois.

Avainsanat: kaarijouselliset keritsimet

Räihälä, Oili, pro gradu: Intrasite spatial analysis ja sosiaalisten tulkintojen mahdollisuudet. 105 tekstisivua. Huhtikuu 1992.

Esityksessä tarkastellaan intrasite spatial analysisin - kohteensisäisen analyysin - tarjoamia tulkintamahdollisuuksia ihmisyyshäteisöiden sosiaalisista rakenteista ja organisaatiosta. Kohteensisäinen analyysi on lähestymistapa, jossa selvitetään arkeologisen kohteen sisäistä rakennetta. Analyysin lähtökohtana on määritellä funkionaalisesti yhteenkuuluvia esineyhdistelmiä ja artefaktiryvähäitä, joiden pohjalta määritellään kohteen aktiiviteettialueita. Kohteensisäinen analyysi on kattokäsite menetelmille, joita yhdistää tutkimusongelma. Menetelminä on käytetty kvantitatiivisia ja kohteen muodostumisprosesseja tutkivia meto-
deja.

Kohteensisäisessä analyysissä sosiaalisten tulkintojen perustana on konkreettinen arkeologinen materiaali, jota ryhmitellään tilastollisin menetelmin mahdollisten rakenteiden havainnoimiseksi. Ryhmittelyn avulla määritellään kohteen sosiaalisia rakenteita, joilla tässä esityksessä tarkoitetaan näkyvissä olevia matriaalisia rakenteita ja ilmiöitä, sekä niiden keskinäistä järjestäytymistä ja vuorovaikutussuhteita. Sosiaalinen organisaatio on aineeton ja rakenteiden perusteella pääteltävissä. Havaituille sosiaalisille rakenteille on etsitty selitysmalleja, tutkimukset ovat keskittyneet lähinnä kohteen tilankäytön ja asutuksen järjestäytymisen selvittämiseen.

Kohteensisäisen analyysin menetelmät näyttäisivät tämän esityksen valossa tarjoavan oivat mahdollisuudet pyrkimyksille sosiaaliin tulkintoihin. Kuitenkin valtaosa parin viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana tehdyistä tutkimuksista on pohjautunut etnoarkeologiaan menetelmiin, joiden kohteensisäinen sosiaaliarkeologinen tutkimus arkeologisten kaivausmateriaalien pohjalta on tutkimuksellisesti edelleen melko neitseellistä maaperää.

Avainsanat: aktiiviteettialue, esineyhdistelmä, kohde, kohteen rakenne, sosiaalinen rakenne, sosiaalinen organisaatio

Purhonen, Paula, lisensiaatintutkielma: Suomen myöhäisesihistorialliset ristiriipukset ja varhainen kristillisuus. 270 tekstisivua, 137 liitesivua. Maaliskuu 1992.

Suomen varhainen kristillisuus ilmenee kultuurihistoriallisena ja yhteiskunnallisena muutosprosessina, jonka asteittaista ja alueellista etenemistä on mahdollista seurata arkeologisin tutkimusmenetelmin, mutta jonka lopputulos ei ole enää arkeologian vaan historian menetelmin todettavissa. Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella Suomen arkeologisessa kirjallisuudessa esitettyjen aihetta koskevien käsitysten paikkansa pitävyyttä ja pyrkiä selvittämään erityisesti kristinuskon leviämisen aikataulua, uuden uskonnon tulosuuntia ja -tapoja sekä kristinuskon omaksumisen sosiaalisia ja yhteiskunnallisia seurauksia.

Tutkimusaineistona ovat Suomesta ja luovutetusta Karjalasta tunnetut n. 30 ristiretkiäikaista ristiriipusta, muu rautakautinen kristillistä symboliikkaa sisältävä arkeologinen löytöaineisto, kaikki em. alueilta tunnetut ristiretkiäikaiset ruumishaudat ja -kalmistot (49 muinaisjännöstä, yht. n. 600 hautaa) vertailuaineistona eräitä vanhempia ruumiskalmistoja ja nuorempia hautausmaita (yht. 21 muinaisjännöstä) sekä varhaisimmat Suomea koskevat kirjalliset lähteet.

Ristiriipusten osalta on esitetty ryhmittely, vertailumateriaali, löytöyhteydet ja ajoitus sekä esineelliset, ikonografiset ja tyylilliset lähtökohdat. Ruumiskalmistojen ja -hautojen osalta on selvitetty hautaustavoissa kristinuskon vaikutuksesta tapahtuvaa vähittäistä muutosta ja sen ajalliset ja alueelliset kiinnkohdat. Tarkastelun perusteella on päädytty lopputulokseen, jonka mukaan varhaisvaiheen "kristillinen hautaustapa" ei edellyttänyt esineistöä hautausta, pääsääntöisesti aseetonta kylläkin. Arkeologisen löytöaineiston prosessin eri aikatasoille antamat puitteet sopivat hyvin kirjallisten lähteiden antamiin ajankohtiin.

Ristiriipukset esiintyvät Suomessa joko miestenhaudoissa tai lastenhaudoissa, joissa molemmissa ristin esiintyminen tulkitaan primignaatiosta johtuvaksi. Osa ristin sisältäneistä rikkaista miestenhaudoista on jo ristiretkiajan alkupuolelta, minkä perusteella uuden uskonnon olisi ensimmäisenä omaksunut yhteisön ylin sosiaalinen kerrostuma. Kristinuskon vähittäinen soluttautuminen olisi siten rikkonut yhteiskunnallisia ja sosiaalisia rakenteita yhteisön sisältä päin ja luonut pohjaa koko väestön käännäyttämiseksi ja alueelliselle valloittamiselle.

Avainsanat: ristiriipus, kristinusko, ristiretkiäika

KIRJALLISUUTTA

SPOR, -Forntidsnytt fra Midt-Norge Nr.1/1992 (Trondheim) sisältää mm. seuraavat artikkelit: Pirjo Uino: En reise til fortidens Ladoga, ss. 12-15; Matti Huurre: Kvenland, -landet mellom Bot-tenviken og Hvitehavet, ss. 26-29.

Eero Muurimäki: Sukupolvien ketju. Sisämaan esihistoriaa. Saari-järven museon julkaisuja 3. Saarijärvi 1992.

Finskt Museum 1991:ssä on seuraavat arkeologianaiheiset artik-kelit: Aki Arponen: Imiterad textilkeramik från Enare, ss. 5-15; Jukka Luoto: Ett rassel från Sagu socken i sydvästra Finland, ss. 16-28; Tapani Tuovinen, Paul Ek, Stig-Göran Huldén & Rolf Kroneld: Geokemi och arkeologi på Borgholm, en fornborg i Iniö, ss. 29-40; Olle Hörfors: Mynt, keramik och glas från den medeltida källarruinen invid Jomala kyrka, Åland; Unto Salo: Kontakterna mellan Finland och Sverige under järnåldern 500 f.Kr.-1150 e.Kr. Budkavlen 1991, ss. 5-17. Åbo 1992; Jukka Luoto: Maanviljelystä Etelä-Karjalassa kivikaudella? Museoviesti 1/92, ss. 3-5. Julkaisija Etelä-Karjalan museo ja Etelä-Karjalan taidemuseo.

Panu Nykänen, Maria Hölttä: Arkeologin valokuvausopas. Helsinki papers in Archaeology No. 4. 1992.

Leppäveden Pyhäsaari vuorossa

Lisätietoa lapinraunioista

Keskisuo-
malainen
28.8.1992

Sisämaan vesillä liikkue-
sa saattaa havaita pohjoise-
seen pistävällä avokallioilla
kiviryökkien. Vanha kansa
kutsui näitä ihmisen "mie-
hen nosteltavista kivistä" rak-
entamia rökkioitä lapin-
raunioiksi. Keski-Suomessa
lapinraunioita tunnetaan
Päijänteen ja Keiteleen var-
silta alun neljättäkymmentä.

Lapinrauniot ovat arvoit-
tus: mitä ja milta ajalta ne
ovat? Kysymykäin on esit-
ty vastauksia muun muassa
Museoviraston, Keski-Suo-
men museon ja Jyväskylän
yliopiston yhteisessä lapin-
raunio-projektissa.

1980-luvulla kaivettiin
kolme lapinraunioita. Kongin-
kankaan Pyhäsalon rökkio
sisälsi vainajan luita, Han-
kasalmen Luojinniemen
rökkioistä löytyi vain pieni
kupparilevyn kappale ja Kin-
nulan Vallisaaren rökkio
oli "tyhjä". Muuallakin Suo-
messa kaivetut lapinrauniot
ovat sisältäneet varsin vä-
hän todisteita menneisyy-
destä.

Selvää on kuitenkin, että
rauniot ovat rannikon
pronssikautisten hiidenkju-
kaiden kaltaisia, mutta koo-
taan vaatimattomampia kivi-
rökkiohautoja. Kun lapin-

raunioista on tavattu jokin
vaatimaton esine, se on voi-
tu ajoittaa muutoksen perus-
teella pronssikaudelle tai
rautakauden alkuun.

Kaivauksessa löytyi luita

Viime viikolla yhteistyö-
projektin neljäntenä kohteena
oli Leppäveden Pyhäsaaren
15 x 6 m laaja lapinraunio.
Tutkimusta johtivat FT Jus-
si-Pekka Taavitsainen muse-
ovirastosta ja Janne Vilku-
na Jyväskylän yliopistosta. Kai-
vaus toteutettiin nk. talkoo-
kaivauksena eli työhön osal-
listui palkatta joukko vapaa-
ehtoisia, muinaisuudesta
kiinnostuneita harrastaja-ar-
keologeja.

Kaivauksen tulos vastasi
odotuksia. Esineitä ei löy-
tynyt, mutta raunion pohjalta,
suurehkon "miehen nostam-
attoman" kiven vieressä
olevan laakakiven alta löytyi
pieni määrä palaneita luun-
palasia.

Luut ovat vielä analysoi-
matta, mutta ne osoittane-
vat, että kyseessä on poltto-
hautaus. Polttohautaus oli
välttämätöntä hautausmuoto
pronssikaudelta aina rauta-
kauden lopulle kristinuskon

tuloon asti.

Mahdollisesti pronssikaudelta

Vainajia ei ole poltettu
hautapaikalla. Siksi haudoit-
ta ei löydy radihiilijoi-
tukseen kelpaavia hiiliä ja siksi
hautaukset on ajoitettava
muilla keinoin.

Kun lapinrauniot on pys-
tetytty merkkihenkilöille ja
kun nuoremman rautakau-
den aikaiset haudat sisältä-
vät yleensä runsaat hauta-
annit, esineettömyys viittaa
rautakauden alkun tai vie-
läkin vanhempana aikaan eli
pronssikaudelle. Pyhäsaaren
hautaus saattaa siis olla noin
3 000 vuotta vanha. Tällöin
se liittyy sisämaassa tuol-
loin asuneen pyyntiväestön
kulttuuriin.

Oma mielenkiintonsa on
Leppäveden Pyhäsaaren ja
Konginkankaan Pyhäsalon
nimellä. Avoimeksi jää kys-
ymys siitä, onko hautapai-
kaksi aikoinaan valittu pyhä
paikka vai ovatko myöhem-
mät asuttajat havainneet
rauniot ja nimenneet paik-
nan niiden perusteella pyhäksi.

JANNE VILKUNA

Arkeologia kaivauksia Saarijärvellä

Saarijärven museo on tänä kesänä
suorittanut arkeologisia kaivauksia
kahdessa paikassa, Mahlun Rajakan-
kaan tilalla ja Summassaaressa Kivi-
kauden kylän vieressä.

Mahlulla kaivettiin pääosin vapaa-
ehtoisin voimin lapinraunio, jonka
vierestä on vuosisadan alussa löy-
tynyt roomalainen keisari Trajanuksen
aikainen raha. Rahalla on ikää lähes
kaksituhatta vuotta. Se on tällä het-
kellä esillä Sukupolvien ketju-näyt-
telystä. Kaivauksessa ei kuitenkaan
saatu ajoittavia löytöjä, joita innok-
kaasti odotettiin.

Useimmat lapinraunioista lienevät
hautoja. Esihistoriallisen ajan ihmiset
ovat yleensä varustaneet vaina-
nsa erilaisilla esineillä viimeiselle
matkalleen. Noin 500 vuotta ennen
ajantakamme alkua tuli uusi muoti.
Vainaja ei saanut mitään säilyvää,
metallista tai kivistä valmistettua
hauta-antia vierelleen. Suomen ha-

pan maaperä hävittää luut, joten kai-
vauksissa ei saada löytöjä. Ensimmäi-
näisinä ajanlaskun alun jälkeisinä
vuosisatoina alettiin uudestaan antaa
vainajille koruja ja aseita mukaan.
Osoittautui, että Mahlun hauta oli
kuitenkin tehty ennen tätä uutta, ar-
keologin kannalta mieluisaa muotia.

Kivikauden kylän kupeesta löytyi
viitteen vuotta sitten rantapenkeres-
tä kaksi kuopannetta, joiden pohjassa
oli paksu kerros palaneita kiviä.
Toisesta oli puolet sortunut järveen,
joten sen halkileikkaus on näkyvis-
sä penkeressä. Sen eteen on raken-
nettu laituri, josta rakennelmaa on
mahdollista tarkastella. Ehjä kuop-
panne paljastettiin viime viikolla
yleisön nähtäville. Samalla tehtiin
koekaivauksia sen ympäristössä. Kai-
vauksia oli Saarijärven kaupungin nuori-
sotoimien työleiriläisiä. Mitään
kulttuurikerrosta ei kuitenkaan löy-
tynyt, eikä myöskään esineitä.

Vastaavia palaneita kiviä täynnä
olevia kuopanteita tunnetaan Etelä-
Pohjanmaalta. Siellä ne on todettu
noin 2000 vuotta vanhoiksi. Esine-
löytöjä ei Etelä-Pohjanmaallakaan
niiden yhteydestä juuri tunneta.

"Hauta"-sana on alunperin tar-
koittanut suomen kielessä kuoppaa.
Edellä mainittuja kuopanteita on il-
meisesti käytetty isokhojen eläinten
ruhojen "haudattamiseen" kuumilla
kivillä. Veikko Huovisen "Lamp-
paansyöjä"-kirjan lukeneet tuntevat
"rosvonpaistin", joka on valmistettu
samalla tavalla. Kivikauden kylän
paistokuoppa on ehkä käytetty lä-
heseltä Saarenpään asuinpaikalta
käsien.

Saarijärven Kivikauden kylä lie-
nee ainoa paikka Suomessa, jossa
esihistorialliselta ajalta peräisin ole-
via rakenteita on paljastettu yleisön
nähtäville.

Sampo

23.7.1992

Lopen päivillä juhlitaan pitäjän omaa suurmiestä

Sakari Pälsi saa itsensä oloisen obeliskin Lopelle

Sakari Pälsin syntymästä tulee ensi viikon torstaina kuluiseksi 110 vuotta, ja Loppi juhlii. Paikkakunnan suuri poika saa kunniaakseen muistokiven kirjastotalon eteen — itsensä oloisen obeliskin, siirtolohkareen Pälsin kotitalan takaveräjältä.

— Sakari Pälsi ei pitänyt itsestään ääntä, hän karttoi julkisuutta, oli vaatimaton ja harvapuheinen, Lopen päivien koordinaattori **Ahti Gåpá** tarinoi.

Luonnon muotoilemaan muistokiveen on kaiverrettu vain ohut silhuetti ja sen alle Pälsin nimi. Silhuetin on suunnitellut professori **Armas Hutri**, ja se on työstetty Someron kivenveistämössä.

Monimestari Pälsi tunnetaan synnyinpitäjässään lähinnä poikajutuistaan; Fallesmannin Arvon kepposia loppilaiset ja muutkin naureskelevat vieläkin. Pälsi tosin ehti ja osasi paljon muutaakin, kirjailijan nahkansa hän loi vasta 1950-luvulla.

Muinaistutkijan, kansatieteilijän, maailmanmatkajan, valokuvaajan, elokuvantekijän ja kirjailijan elämää valotetaankin Lopen päivillä useammalta kantilta. Fallesmannin salissa kirjastossa on esillä näyttely, jonne on kootu Pälsin käyttämiä työ- ja tarvekaluja.

Näyttelyn esineet ovat lainassa Tammelan piilopirtistä, joka oli Pälsin pakopaikka vuosikymmenten ajan aina hänen kuolemaansa saakka.

— Pälsin kirjallinen tuotanto on luultavasti syntynyt suurimmaksi osaksi juuri Tammelan piilopirtillä, Kellunlammin rantamökissä Hykkilässä. Professori Esko Aaltosta täytyy kyllä kiittää siitä, että nämä kansanperinteen tallenteet ovat ylipäänsä syntyneet, Gåpá muistuttaa.

Kuvaaja ja kirjailija

Lopen kirjastotoimenjohtaja **Tarja Toivonen** on kirjastonsa kokoelmista ylpeä. Hyllystä löytyvät kaikki Pälsin nelisenkymmentä teosta. Sattuman kaupalla löytyi hyljättäin myös 60-luvulla painettu virolaiskäännös *Mina olin veel väikene eli Minä olin pikkunen vielä*.

— Yhtään Pälsin teosta ei ole enää saatavissa. Jos antiikvaarista sattuisi löytämään Saunakirjan ja hänen väitöskirjansa Riukjärven ja Piiskunsaamen kivikautiset asuinpaikat Kaukolassa, niistä saa maksaa useita satasia. Ainut mitä vielä saa, on kolme kasetellista poikajuttuja Kauko Helovirran lukemina, Toivonen selittää.

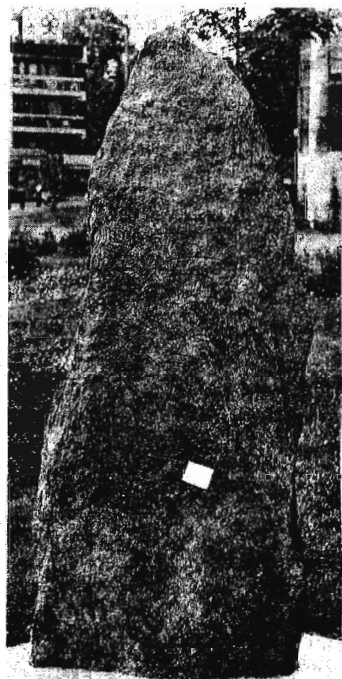
Noin 600 Pälsin kirjoittamasta artikkelista kirjaston arkistosta löytyy Toivosen

mukaan vain murto-osa. Tiedemies ja kirjailija Pälsin puumerkki vilahteli vuosikymmenten varrella mm. Seurassa, Avussa, Pellervossa, Kansan Kuvalehdessä ja Forssan Lehdessäkin.

Valokuvaaja ja maailmanmatkaja Pälsi esittäytyi myös Lopen päivien näyttelyssä. Osa kuvista on kirjaston omia, osa lainassa Hämeenkyröstä. Talonpoikaisen elämäntapojen lisäksi kuvat kertovat tutkimusmatkoista Balkaniin, Siperiaan ja Kanadaan. Bosnia, Hertsegovina ja Sarajevo tulivat Pälсилle tutuksi jo vuosisadan alkupuolella.

Valokuvaaja **Jussi Aalto** sai Pälsin 100-vuotisjuhlan

Forssan Lehti 1.7.1992

Muistokivi on tuotu Pälsin kotitalan takaveräjältä. Sen on luonto lohkaissut vanhasta siirtolohkareesta.

alla oikeuden kapsakilliseen mestarin negatiiveja ja kuvia. Hän tiivisti ne kirjaksi Sakari Pälsi — näppäili hyviä kuvia. Teos oli vastaus Pälsin itsensä kirjoittamaan valokuvaoppaaseen Näppäilää hyviä kuvia vuodelta 1930.

Pälsi ei pitänyt puheita mutta hän oli erinomainen keskustelijana. Lopen suuren pojan elämäntyö on tiivistetty Aallon teoksen takakanteen.

”Maailmassa on paljon yksityisiä, joihin saa vastauksen lähinnä Sakari Pälсилtä.”

M U I N A I S T U T K I J A

Suomen Arkeologisen seuran tiedotuslehti

4/ 1992

Toimitus:

Ulla Lähdesmäki, Turun yliopisto, Arkeologian osasto,
Henrikinkatu 2, 20500 Turku.

Maija Tusa, Saarenkatu 6-8 A 9, 00550 Helsinki

Lauri Pohjakallio, vastaava toimittaja, Lounais-Hämeen
museo, Wahreninkatu 12, 30100 Forssa. Puh. 916-55998.

*

Ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Painos 120 kpl.

ISSN 0781-6720 Turun yliopiston offsetmonistamo.

FENNOSCANDIA ARCHAEOLOGICA

	Ovh.	Jäsenhinta
FA I	24,-	18,-
FA II	30,-	22,50
FA III	40,-	34,-
FA IV	56,-	42,-
FA V	76,-	57,-
FA VI	68,-	51,-
FA VII	68,-	51,-
FA VIII	68,-	
51,-		
FAC	40,-	30,-

Seuran julkaisuja ei ole tarkoitettu myyntivarastoon mätänemään, vaan kulumaan käytössä! Ei ole hinnoilla pilattu. Osta omasi pois.

Jäsenhankinnat kätevimmin Anne Vikkulalta, os. Helsingin yliopiston arkeologian laitos, Meritullinkatu 1 A 4, 00170 Helsinki; Eeva-Liisa Schultzilta, os museovirasto PL 913, 00101 Helsinki tai Kristiina Korkeakoski-Väisäseltä os. Turun yliopisto, Arkeologian osasto, Henrikinkatu 2, 20500 Turku.

SEURAN JULKAISUJA MYY TIEDEKIRJA, OS. KIRKKOKATU 14,
00170 HELSINKI, PUH. 90-635 177